

Hondentractie in het Nederlandse leger

Het was met een vooruitziende blik en getuigend van een goed museumbeleid, toen de oprichter van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum, de Generaalmajoor Hoefer, bij de demobilisatie van het veldleger rond 1918 naast allerlei af te voeren legergoederen ook nog de hand wist te leggen op een drietal mitrailleurkarren, die tijdens de mobilisatie met trekhanden waren bespannen geweest. Tevens wist hij voor deze unieke museumstukken de bijpassende harnachementen te verwerven, die, zoals begrijpelijk, nu zeldzame voorwerpen zijn geworden:

Deze drie karren, verbogen en verveloos, werden na de verhuizing in 1940 van de "Doorwerth" naar het "Pesthuys" in Leiden veilig opgeborgen op de vliering aldaar. De hondentuigen werden genummerde depotstukken en genoten, tot ongeveer 2 jaar geleden, de rust van alle niet geëxposeerde museumstukken.

Een reeds lang gekoesterde wens ging in vervulling, t.w. de reconstructie van een dergelijke mitrailleurgroep, compleet met mitrailleur, kar, honden, harnachementen, karwats en wateremmer én de begeleiders, gekleed, uitgerust en bewapend met originele stukken uit het omvangrijke museumdepot.

Dit plan moest slagen, want het materiaal was er én het enthousiasme van de prima vaklieden, die aan de verwezenlijking van een dergelijke onderneming konden medewerken.

Mitrailleurkar, model 1915, No. K. 155 werd gerestaureerd; tevens werd de mitrailleur M. 08/15 met de affuit door de "wapenkamer" terdege onderhanden genomen, evenals de ruim 60 jaar oude lederen hondenharnachementen.

De samenstelling van de tenue's en de bijbehorende modeluitrustingsstukken van de begeleidende mitraillisten van het 11de Regiment infanterie uit de periode 1914-1915 was een kwestie van zorgvuldig naspeuren.

Men ziet hier de hond, als het "trekpaard van de kleine man", aangespannen voor een legerkar van buisijzer.

Het vervaardigen of juist gezegd het boetseren van de twee honden heeft een lange tijd van voorbereiding geverg.

Uit de archieven en de bibliotheek van het Legermuseum kon een schat van gegevens worden opgediept. Tevens werden door diverse particulieren spontaan foto's verstrekt, die een goed beeld gaven van hond, man en kar uit de beginperiode van dit unieke experiment in ons toenmalig leger.

De vele, krachtig opgezette potloodschetsen en aquarellen van Hoynk van Papendrecht boden dikwijls uitkomst, wanneer het b.v. de anatomie of de haartint van een "Mâtin" betrof.

Want het ging hier om de "Mâtin-Belge", een Belgische trekhond, van een inmiddels uitgestorven ras, een afstammeling van de Vlaamse slagers- en veedrijvershonden, die als type door de Nederlandse legerleiding rond 1913 was uitgezocht om de tractie te gaan verzorgen van de mitrailleur 08/15 bij de infanterieregimenten.

Dankzij zijn natuurlijke geaardheid is het mogelijk geweest, in de loop der eeuwen de hond af te richten voor allerlei functies ten behoeve van de mens, als jachthond, herdershond, politiehond, waakhond, speurhond, gashond, geleidehond, reddingshond, berichtenhond, sledehond, ambulancehond én als trekhond.

De hond als trekdier maakte zelfs nog in een recent verleden in de lage landen een belangrijk deel uit van het verkeer in stad en land en was gewoon niet weg te denken als tractie b.v. van het dagelijks klein- vrachtvervoer, dat het economisch proces toen op gang moest houden. Deze functie was een trieste zaak vergeleken bij de andere taken, hierboven genoemd.

Luid blaffend en snuivend, de tong uit de bek, soms gedrieën gespannen voor een met negotie volgestouwde tweewielige kar, stooft zo'n hondenspan voorbij, een wolk van stof en rumoer achter zich latend.

De voerman, schrijlings op de rand van de laadbak gezeten, behoefde amper zijn trekkers aan te moedigen. Het was altijd jakkeren "geblazen" in een hoog tempo, de vracht moest op tijd worden afgeleverd en de hond deed zijn plicht.

Zo maakten de groenteboer, de lorreman, de visboer en de mars kramer gebruik (en misbruik soms) van de trouwste aller viervoeters, de hond, de "Canis familiaris".

De trekhond was in de jaren vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog zoals gezegd ook in Nederland een veel gebruikt dier hetgeen wel blijkt uit het gegeven, dat er 150.000 exemplaren officieel als trekhond stonden ingeschreven: Begrijpelijk, dat de toenmalige Nederlandse legerleiding in navolging van Frankrijk en België op hem de keus lieten vallen om een militaire functie te gaan vervullen.

Toen de pogingen van de legerleiding om mitrailleurs op caissons met paardentractie mede te voeren, zoals dit ook in het Franse en Duitse leger geschiedde, geen succes bleken te zijn, werd de kapitein der Jagers Jhr. C.A.J. Meyer door de toenmalige Minister van Oorlog H. Colijn bij schrijven van 19 Augustus 1912 IIe Afdeling No. 628 opgedragen proeven te gaan nemen met het vervoer van infanterie-mitrailleurs door middel van hondenkarren. Voor deze proefnemingen werd een periode van zes maanden uitgetrokken. Er mochten vier wagentjes en acht honden worden aangeschaft. De 1e September 1912 werd begonnen en 1 Maart 1913 moesten alle proefnemingen voltooid zijn.

De Belgische en de Franse legerleiding waren al iets eerder begonnen met dergelijke experimenten. Voor het Franse leger werd het géén succes door het ontbreken van het goed hondenmateriaal en deugdelijke voertuigen.

De Belgische legerleiding daarentegen slaagde beter en ging vóór 1914 al spoedig over tot het indelen van mitrailleurs met hondentractie bij de infanterie. De Belgen beschikten over goede hondenrassen, die voor deze taak geschikt bleken te zijn;

De Nederlandse Minister van Oorlog verzocht daarom de Belgische regering om een tweetal Nederlandse officieren de gelegenheid te willen geven de proefnemingen te mogen bijwonen. De Belgische regering wees dit verzoek van de hand met het argument, dat e.e.a. geen zin meer had daar de proefnemingen aldaar beëindigd waren.

De kapitein Meyer wachtte niet lang en toog zelf aan het werk. In samenwerking met de heer Van Tilburg, rijwielfabrikant te 's-Gravenhage, werd een mitrailleur-hondenkar ontworpen en in het experimentele stadium nog uitgevoerd van oude gasbuizen. Dit eerste geconstrueerde modelwagentje, dat een gewicht had van 30 KG, werd te licht bevonden en moest na enige aangebrachte correcties toch geheel worden afgekeurd. Een nieuw samengesteld model, dat aan de gestelde eisen voldeed, woog 50 KG.

Hierop was aangebracht het bovenste gedeelte van het verende raam dat diende tot het dragen van de mitrailleur, als deze op voertuigen (caissons) werd vervoerd. Het slede-affuit van de mitrailleur M. 08/15 werd met een verende haak aan de kar bevestigd. Aan dit type kar bevonden zich nog trekknuppels en aan de boom een stuurstang waarmee de voerman door duwen en trekken de honden kon helpen de juiste richting te volgen.

Een tweetal zitplaatsen (dat deze moesten worden aangebracht was een eis van de Commandant van het Veldleger), uit fietsbuizen vervaardigd, bevonden zich ter linker- en rechterzijde boven de wielen. Die wielen waren voorzien van vrij zware luchtbanden en vormden het meest kwetsbare onderdeel van het voertuig. Lekke banden kwamen dan ook veelvuldig voor: Men heeft nog een drietal weken proeven genomen met massieve banden, maar deze hebben niet voldaan daar het geheel te zwaar werd voor de honden en het materiaal te zeer onderhevig was aan schokken. De gewone belasting van de wagen, zonder bediening, bedroeg bijna 150 KG.

Deze eerste voertuigen die bestemd waren om dienst te doen als toekomstige mitrailleurwagen, munitiewagen en gereedschapswagen, waren allen van eenzelfde constructie. Het resultaat van de proefnemingen was een zeer praktische kleine kar, waarvan de zichtbaarheid in het terrein tot een minimum beperkt bleef. De kosten, f 200,- per voertuig M. 14, konden voor de invoering ervan voor "Oorlog" geen bezwaar zijn.

Na diverse proefnemingen met wagentjes en honden werd door kapitein Meyer een rapport aan de Minister van Oorlog aangeboden. De interesse van officiële zijde was groot. Begin Januari 1913 werd door de Minister persoonlijk een bezoek gebracht aan de kennel, die gelegen was nabij het Artilleriepark te 's-Gravenhage.

De indruk, die men van de hondentractie kreeg, was positief. Men bleef echter voorzichtig. Definitieve beslissingen werden nog niet genomen, hetgeen wel bleek uit een schrijven van de Minister van 13 Juni 1913, Ite Afdeling, No. 280. Hierin werd o.a. vermeld: "De gunstige resultaten met het gebruik van honden als trekkracht verkregen bij de, door kapitein Jhr. C.A.J. Meyer zoo goed geleide beproeving, doen mij in beginsel besluiten om deze trekkracht niet zonder meer prijs te geven." Departementaal voorzichtiger kan het niet worden gesteld.

De proeven moesten dus worden voortgezet en wel in hoofdzaak om het weerstandsvermogen van de honden te kunnen beoordelen.

Er werd een sectie mitrailleurs georganiseerd (zo goed als zeker gebeurde dit bij de Regimenten Grenadiers en Jagers te 's-Gravenhage) welke bestond uit:

- 1 kapitein
- 2 luitenants
- 3 sergeanten
- 1 ordonnans-seiner
- 6 hondengeleiders
- 12 bedieningsmanschappen
- 1 voerman) voor het munitieervoer
- 2 trekpaarden) idem
- 12 handen
- 6 mitrailleurwagentjes
- 1 patronenwagen tevens bagagewagen.

Tot 9 September 1913 werd met deze sectie intensief geoefend in de omgeving van 's-Gravenhage, o.a. in de duinen bij Waalsdorp. Op 30 en 31 Juli was met succes deelgenomen aan een tweedaagse marsoefening onder leiding van de Majoor Muller Massis, waarbij 70 KM werd afgelegd.

Na al deze experimenten was de legerleiding uitermate tevreden over de prestaties van de trouwe viervoeters: Er volgde echter nog één krachtproef. Op 9 September marcheerden man én hond van het garnizoen 's-Gravenhage naar de legerplaats Milligen in Gelderland: Deze prestatietocht over stoffige en hobbelige wegen duurde vijf dagen.

In Milligen aangekomen werd aan oefeningen op regimentniveau deelgenomen en de 21e September vertrok de sectie met de IXe Infanteriebrigade naar Deventer voor de grote legermanoeuvres.

Toen de proefsectie na die afmattende oefeningen terugkeerde in het garnizoen 's-Gravenhage, werden de honden de dag na aankomst op verzoek van de kapitein Meyer grondig onderzocht door de dierenarts Dr. van der Slooten en door de ondervoorzitter van de "*Nationale Vereeniging der kweeksyndicaten van den Belgischen trekhond*" de heer Sassen.

De uitslag van dit onderzoek was zéér gunstig. De conditie van de "viervoetige infanteristen" was perfect gebleken.

Spoedig hierna besloot de Minister van Oorlog, Colijn, deze trekkracht voor de infanteriemitrailleurs definitief in te voeren. De hond deed dus officieel zijn intrede in het Nederlandse leger.

Toen op 1 Augustus 1914 Land- en Zeemacht mobiliseerden, ging men al spoedig over tot het vorderen in den lande van de nodige trekhonden ten behoeve van deze tractienoviteit in het leger.

Bij aanschrijving van het Departement van Oorlog van 21 Mei 1915, Ite Afdeling No. 150 werd een (ontwerp-) Voorschrift (No. 110) aan de betreffende onderdelen verstrekt, dat een vrij uitgebreid richtsnoer was voor

*"De Honden Tuigen en Karren der
Infanterie Mitrailleurs".*

Aan de verzorging der honden werd grote aandacht besteed. Alvorens de plaats in de gelederen in te nemen, werd Castor, Nero of Alexander grondig gekeurd, kreeg als "Rijkshond" een stamboeknummer en werd op een stamboekkaart van het betreffende regiment infanterie ingeschreven.

Zijn signalement vermeldde geslacht, schofthoogte, kleur, lang- of kortstaart en eventueel bijzondere kentekenen. De Administrateur der Brigade tekende de stukken en de hond behoorde nu met het paard en de postduif tot de gemobiliseerde dieren in de landmacht.

Zoals gezegd, aan het welzijn van de mitrailleurhonden, in het bijzonder aan de voeding, werd grote aandacht besteed.

Het begon 's morgens, minstens een uur voor het uitrukken, met enige sneden droog brood. Tijdens marsen en oefeningen werden meestal nog enige sneden verstrekt.

Het middagmaal werd aan de honden gegeven op een uur, dat door de Commandant van het mitrailleurpeloton werd bepaald en in de regel gebeurde dit om 5 uur.

In de voorschriften werd er speciaal bij vermeld, dat het middagvoer lauwwarm gegeven moest worden.

De trekhond had een keuze uit 6 rantsoenen:

- Rantsoen A. ½ KG vlees (paarde-of rundvlees)
1 à 1 ½ KG tarwebrood (ook niet gebruikt munitiebrood)
- Rantsoen B. ½ KG vlees (als boven)
½ KG rijst
½ à 1 KG tarwebrood (als boven)
- Rantsoen C. ½ KG hondekoeken
1 à 1 ½ KG tarwebrood (als boven)
- Rantsoen D. ½ KG vlees
1 à 1 ½ KG tarwebrood (als boven)
Afval van groenten
- Rantsoen E. 1 à 1 ½ KG tarwebrood (als boven),
gebroken en gedoopt in gesmolten vet.

Verder was er, evenals bij de manschappen, een noodrantsoen (F) en dat bestond uit 8 koeken, tezamen wegend 1 KG. Vóór de verstrekking werden de koeken in water geweekt. Over de bereiding van bovengenoemde rantsoenen werd bij rantsoen D extra vermeld, dat de toevoeging van groentenaafval uit de keuken, enige malen per week, zéér gunstig zal werken op de gezondheid der honden:

De legerhonden hadden, vergeleken bij de burgertrekhonden, een goed leven. Alhoewel de dienst zwaar was en de marsen lang waren, was de verzorging prima geregeld. Dierenartsen

oefenden regelmatig controle uit en was er maar iets niet in orde, dan stond in het bewuste voorschrift, op pagina 8, vet gedrukt:

"In alle gevallen van voorkomende ziekteverschijnselen of van verwondingen wordt zoo spoedig mogelijk veeartsenijkundige hulp ingeroepen."

Werden er huidziekten geconstateerd, dan werden de harnachementen, borstels en alle voorwerpen waarmee de hond in aanraking was geweest, met water en creoline gereinigd, terwijl de hokken met kokend water en chloorkalk werden doorgespoeld.

Wormen, oorziecten, kreupelheid, verwondingen en hondenziekte werden op het dagelijks ziekenrapport en bij de wekelijkse inspecties behandeld en wist de behandelende paardenarts (veearts) met de patiënt helemaal geen raad meer, dan werd hij opgezonden naar de Rijksfokinrichting of de Rijksveeartsenijschool.

Op de karren werden te velde medicijn- en verbandkisten speciaal ten behoeve van de honden meegevoerd, de hond deed immers militaire dienst en dus mocht hij aanspraak maken op een goede verzorging.

Tijdens de mobilisatiejaren 1914-1918 vervulden in Nederland ruim 1200 trekhonden hun militaire dienst, soms keiharde dienst onder de meest moeilijke omstandigheden.

Bij de demobilisatie van het veldleger in de periode 1918-1919 werden ze uitgespannen en afgedankt. Een tehuis hadden ze niet meer, de viervoetige oudgedienden. Domeinen ontfermde zich ambtelijk over deze oud-gemobiliseerden en verkocht ze aan de meestbiedenden!

Zo trokken ze de burgermaatschappij in en eindigden, meestal roemloos, hun honds-bestaan onder de knersende tweewielige kar van een lorreman of groenteboer.

De Belgen hebben hun oorlogshonden met de mitrailleurkarren en hun begeleiders vereeuwigd op het imposante monument, te Brussel opgericht voor de Belgische infanterieregimenten die deelgenomen hebben aan de oorlog 1914-118 en terecht:

Door een nieuwe opstelling in het Koninklijk Legermuseum, gewijd o. a. aan deze honden tijdens de mobilisatie 1914-1918, zal ook een blijvend eresaluut worden gebracht aan man én hond, die beiden dienden tijdens een moeilijke periode van ons Koninkrijk en zijn Koninklijke Landmacht.

Een historisch geheel, gepresenteerd in een vitrine met als achtergrond de perfecte nabootsing van de gevel van een Noordbrabantse boerenhoeve (de luiken en dakpannen zijn origineel!) van een type, zoals deze liggen nabij de Belgische grens, is voor de bezoeker een confrontatie geworden met een historisch merkwaardige situatie in ons leger uit die spannende dagen van 1914-1915.

*F.J.H.Th. Smits
Referendaris Ministerie
van Defensie.*

BRONNEN EN LITERATUUR

"De Nederlandsche strijdmacht en hare mobilisatie in 1914"

door J. Kooiman

Uitgave: Herman de Ruiter, Arnhem

Ontwerp-voorschrift No. 110

"De honden, tuigen en karren der infanterie-mitrailleurs" 1915

"Militaire Spectator" 81e jaargang, Januari 1912

82e jaargang, November 1913

"Mavors" 7e jaargang 1913

8e jaargang 1914

"Indisch Militair Tijdschrift" 45e jaargang 1914

Museum Grenadiers en Jagers

Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum "Generaal Hofer" te Leiden

Collectie F. Smits te Voorburg.